

* * *

Сто років, як сконала Січ.
Сибір. І соловецькі келії,
і глупа облягає ніч
пекельний край і крик пекельний.

Сто років мучених надій,
і сподівань, і вір, і крові
синів, що за любов тавровані,
сто серць, як сто палахкотінь.

Та виростають з личаків,
із шаровар, з курної хати
раби зростають до синів
своєї України-матері.

Ти вже не згинеш, ти двожилава,
земля, рабована віками,
і не скарать тебе душителям
сибірами і соловками.

Ти ще виболюєшся болем,
ти ще роздерга на шматки,
та вже круга і непокірна,
ти випросталася для волі,

ти гнівом виросла. Тепер
не матимеш од нього спокою,
йому ж рости й рости, допоки
не упадуть тюремні двері.

І радісним буремним громом
спадають з неба блискавиці,
Тарасові провісні птиці —
слова шугають над Дніпром.

червень 1963

* * *

Не можу я без посмішки Івана
оцю сльотаву зиму пережити.
В проваллях ночі, коли Київ спить,
а друга десь оббріхують старанно,
склепить очей не можу ні на мить,
він, як зоря, проміниться з туману,
але мовчить, мовчить, мовчить, мовчить.

Ні словом не озветься. Ані пари
із уст. Вусате сонечко мое!
Несуть тобі три царіє со дари
скапарене озлоблення своє.

Іваночку! Ти чуєш, доброокий?
Їй-бо, не знаю, що я зле зробив.
Чого ж бо й досі твій поріг високий
ані відчув, ані переступив.

Прости мені недільний мій Хрещатик,
що, сівши сидьма, ці котли топлю
в оглухлій кочегарці. Що терплю,
коли вже ні терпіти, ні мовчати
не можу, що, читаючи, люблю
твоїх Орхана, Незвала і Данте,
в дев'яте коло прагнучи стремлю.

Моє ж досье, велике, як майбутнє,
напевне, пропустив котрийсь із трутнів.
Із тих, що білий світ мені окрали,
окравши край, окрали спокій мій,
лишивши гнів ропавий і кривавий
і право — надриватися в ярмі.

Сидять по шпарах всі мужі хоробрі,
всі правдолюби, чорт би вас побрав.
Чи людська добрість — тільки добрість,
поки без сил, без мужності, без прав
запомогти, зарадити, вступитись,
стражденого в нещасті прихистить
і зважитись боротися, щоб жити,
і зважитись померти, аби жить?

Коли тебе, коханий, покарають —
куди втечу від сорому й ганьби?
Тоді прости, прощай, проклятий краю,
вітчизно боягузів і убивць.

6.12.1965

З М І С Т

Зимові дерева (1970)

<i>Василь Стус. Двоє слів читачеві</i>	6
«Сто років, як сконала Січ.»	8
«Не можу я без посмішки Івана...»	10
«Звіром вити, горілку пити — і не чаркою, поставцем...»	12
«Балухаті мистецтвознавці!»	13
«Не одлюби свою тривогу ранню...»	14
<i>Костомаров у Саратові (З циклу)</i>	
I. «За роком рік росте моя тюрма...»	15
VI. «Не побиваюсь за минулим...»	16
VI. «Незграбно ворон кружеля...»	18
«Отак живу: як мавпа серед мавп...»	19
«Увечері везли віолончель...»	20

Веселий цвинтар (1970)

«Зазираю в завтра — тьма і тьмуца...»	22
«Сто дзеркал спрямовано на мене...».	23
«Колеса глухо стукотять...»	24
«Мені здається, що живу не я...»	26
«У цьому полі синьому, як льон...»	27
«Ось вам сонце, сказав чоловік...»	28
Еволюція поета	30
«Три скелети сидять за кавою...»	31
«Цей став повісплений, осінній, чорний став...»	32
«Досить крові, — продекламував кат...»	33
Вертеп	34
«Ця п'еса почалася вже давно...»	36
«Цей корабель виготовили з людських тіл.»	42
«Спочатку людину вбивали...»	43
«Я блукав містом своєї юності...»	44
«Рятуючись од сумнівів...».	46
«Сидимо біля погаслого вогнища...».	47
«Так явно світ тобі належать став...»	48

«Цей біль — як алкоголь агоній...»	49
«Утрачено останні сподівання...»	50

Час творчості (1972)

«Мені зоря сіяла нині вранці...»	52
«Оце твоє народження нове...»	53
«Така хруска, така гучна...»	54
«Ще й до жнив не дожив...»	56
«Наснилися мені мої кохані...»	57
«Чи витримаєш ти найтяжчий іспит...»	58
«Аж ось воно, блаженство самоти...»	59
«Вимріяна і жива донині...»	60
«У затишку прожити не судилось...»	61
«Гаряча ложка юшки — як молитва...»	62
«Летять на мене сто людських жалів...»	63
«Оцей світанок — ніби рівний спалах...»	64
«Погорою, а потім пониззям...»	66
«Ці яблука тримала у руках...»	67
«Іду за край. Оце долання кола...»	68
«Плач, небо, плач і плач. Пролий невтримне море...»	69
«Яке блаженство — радісно себе...»	70
«І вирветься із мене птах...»	71
«Де свінула Софія світанкова...»	72
«Тюремних вечорів смертельні алкоголі...»	73
«Блажен, хто тратити уміє...»	74
«Господи, гніву пречистого...»	75
«Навкруг обрізано жалі...»	76

Палімпсести (1971—79)

«Гойдається вечора зламана віть...»	78
«Ярій, душе! Ярій, а не ридай.»	80
«Уже моє життя в інвентарі...»	81
«Сосна із ночі впливла, мов щогла...»	82
«На Лисій горі догоряє багаття нічне...»	83
«Церква святої Ірини...»	84
«Наснилося, з розлуки наверхлося...»	85

«Уже Софія відструменіла...»	86
«Ще вруняться горді Славутові кручі...»	87
«Я так і не збагнув...»	88
«І ось вона, утрата всіх жалів...»	89
«Прикрийся мідною горою...»	90
«Геть спогади — з-перед очей.»	91
«Яка нестерпна рідна чужина...»	92
«Лискучі рури власним сяйвом сліпнуть...»	93
«Душа ласкава, наче озеро...»	94
«Стань і вдивляйся: скільки тих облич...»	95
«У порожній кімнаті...»	96
«Довкола мене — цвинтар душ...»	97
«Ти тут. Ти тут. Вся біла, як свіча...»	98
«Цей білий грім снігів грудневих...»	100
«Схились до мушлі спогадів — і слухай...»	101
«Недоля вже нитку сирову снує...»	102
«Посоловів од співу сад...» (1)	103
«Посоловів од співу сад...» (2)	104
«Бальзаку, заздри: ось вона, сутана...»	106
«З-за ґрат, з-за втрат, з-за німоти...»	107
«Тільки тобою білий святиться світ...»	108
«Нерозпізнанне місто дороге...»	109
За літописом Самовидця	110
За читанням Ясунарі Кавабати	111
«Невже ти народився, чоловіче...»	112
«Вже цілий місяць обживаю хату...»	113
«Мов лебедина, розкрилила...»	114
«І віщій голос подали вітри...»	115
«Алея — довга і порожня...»	116
«Аби лиш подолати гнів...»	118
«Осики лист каро-зелений...»	119
«О, скільки слів, неначе поторочі!»	120
«Як моторошний сон — ці дні і ночі.»	121
«Замерехтіло межі двох світів...»	122
«Там тиша. Тиша там. Суха і чорна...»	123
Трени М. Г. Чернишевського (З циклу)	
1. «Народе мій, коли тобі проститься...»	124

2. «Виснажуються надра: по світах...»	125
4. «Боже, не літості — лютості...»	126
5. «Зрадлива, зраджена Вітчизна в серці дзвонить...»	127
«Потрібен янгол помсти. Захисник мій...»	128
«Немов крізь шиби, кроплені дощами...»	129
«Цей берег зустрічей — і не збагнеш...»	130
«О, там були правдиві антрацити...»	131
«Як вікна в позапростір, позачас...»	132
«М'яко вистелив іній...»	133
«На схід, на схід, на схід, на схід...»	134
«Прийшло — по зустрічі прощання.»	135
«Вона і я поділені навпіл...»	136
«Іди в кубельце спогаду — зогрійся!»	137
«Послухай вересня — і він повість...»	138
«Земля гойдається під нами...»	139
«Немає Господа на цій землі...»	140
«Як хочеться — вмерти!»	141
«Те, що було за смертю, я пізнав.»	144
«Коли найперші сполохи світання...»	145
«Це ви, ви...»	146
«Заходить чорне сонце дня...»	148
«Блідава зелень молодих суріп...»	149
«Місячне сяйво лле...»	150
«Я непомітно перейшов между...»	151
«Вона лежить, як зібгана вода...»	152
«Збудився врано синій-синій птах...»	153
«Болото, луки, річка, очерет...»	154
«Коли б, коли б ви мали, голуби...»	155
«Коли б не ти — оця зима...»	156
«Самого спогаду на дні, як зірка у криниці...»	157
«Ми вже твої коханці, смерте...»	158
«Сховатися од долі — не судилось...»	159
«Дякую, Господи, — чверть перейшла...»	160
«Який бездонний цей горішний сон!»	162
«Весь обшир мій — чотири на чотири.»	163
«І жайворони дзвонять угорі...»	164
«Дозволь мені сьогодні близько шостої...»	165

«Горить сосна — од низу до гори.»	168
«І дім наліг на дім...»	169
«І все то — за: дарунок сили...»	170
«Ще трохи краще край Господніх брам...»	171
«Ту келію, котра над морем...»	172
«Знову друзів додому веду...»	173
«Ці виски, ці скрики під вітром злітають угору.»	174
«Ці виски, ці скрики...» (<i>початковий варіант</i>).	175
«Сузір'я знов лаштуються в танець...»	176
«...Ця твердь земна трухлявіє щодня...»	177
«Примусова плеяда...»	177
«Возвелич мене, мамо. А я ж бо тебе возвеличу...»	178
«І що кигиче в мертвій цій пустелі?»	180
«Запахло сонцем, воском і зелом.»	181
«Немов рубін у чорнім адамашку...»	182
«Щось сталося мені — геть облягло знесилля...»	183
«Це тільки втома. Втома. І шалена.»	184
«І то вже — так. І то вже — зразу...»	185
«Ти хоре, слово. Тяжко хоре ти.»	186
«Полудне. Спека. Тиша. Спокій.»	187
«Між загород відшукуємо рай...»	188
«Той бідний виквіт рідної землі...»	189
«І край чужинецький тебе оточив...»	190
«Із вечора — одразу в ранок.»	191
«Стара людина, сопки давні...»	192
«Цей шлях — до себе. Втрачена земля...»	193
«Не надбудись. А спи, а спи...»	194
«Бриніли по обранених ярах...»	195
«За мною Київ тягнеться у снах.»	196
«Червневий сніг — на безоглядній сопці...»	197
«Обколоте, в намерзі, стогне вікно...»	198
«Вся в жужелиці, поросі, вугіллі...»	199
«Усе, мов сон, пробігло — й знебуло.»	200
«Гора за горою.»	201
«Навпроти графіка гори...»	202
«І не розмерз. І не відтерпнув. Ні.»	203
«Неначе стріли, випущені в безліт...»	204

«Тут сни долають товщу забуття...»	205
«Зими убогий маскарад...»	206
«Отак і жив: любив — як пив...»	207
«На голубих по-царськи небесах...»	208
«Вбери-но білу сукню...»	209
«Колимські конвалії — будьте для Валі...»	210
«На тихі води і на ясні зорі...»	211
«У небі зорі, в грудях місяць.»	212
Автопортрет зі свічкою	213
«Ми робим смерть. Лякливі тіні...»	214
«Отак би й я: розклав багаття бдесь...»	215
«...А пам'ять любої руки...»	216
«Втечу од світу й дамся самоті...»	217
«На Колимі запахло чебрецем...»	218
«Так тонко-тонко веде музика...»	220
«Я горілиць до неба ліг...»	221
«Поранок був схожий на вишню досвітню...»	222
«І душу облягло знесилля...»	223
Кампанелла	224
«Задосить. Приостань. І жди кінця.»	225
«Крізь шиби, тьмаві і заплакані...»	226
«І то була мені досада!»	228
«Припнуто човен, а вода струмує...»	229
«О земле втрачена, явися...»	230
«Сяє срібне серце землі...»	232
«Вся сцена полетіла шкереберть...»	233
«Прощайте — ви, чотири мури...»	234
«Той спогад: вечір, вітер і печаль...»	235
«Мете надворі снігова пороша...»	236
«Сто плах перейди, серцеокий...»	238
«Літа блукань, надій і спроневіри...»	240
«Пройди крізь сто дверей, устяж прочинених...»	241
«Ну й долечка! Прождати на життя...»	242
«Коли я роки перебуду...»	243
«Ми втрюх сідали на човна...»	244
«Тріпочуться троянди, мов живі...»	246
«На золоту соломі...»	247

«Мені наснився тихий сад...»	248
«Моя кохана, ластівко, жоно!»	249
«Клади сліпий свій крок межі проваль.»	250
«Кажи, акторе, де твої лаштунки?»	252
«Не квиль, нічна душе! Даремні зойки.»	253
«Трать, трать і трать, аби вернути жаль...»	254
«Ти сам? Наприволяще? Тож існууй.»	255
«Похмурий досвіток чи п'ятьма дня...»	256
«Я там стояв на кручі між стовбурів дзвінких...»	257
«Налетіли голуби червоні...»	258
«Звелася длань Господня...»	259
«Звільнися од чекання. Задарма.»	260
«Ще кілька літ — і увірветься в'язь.»	262
«Крізь сотні сумнівів я йду до тебе...»	263
«Був віщий сон: немов на катафалку...»	264
«Від самоти і довгого чекання...»	266
«Затихло. Смеркло. А по хаті...»	267
«Обсіли душу що напасті...»	268
«Вечірнє сонце соснами погасне...»	269
«Десь цвіте Софія, мов бузок...»	270
«Ти десь живеш на призабутім березі...» (1)	271
«Ти десь живеш на призабутім березі...» (2)	274
«Сьогодні — нарешті! — літак відлітає...»	276
«Сьогодні прощальна пора настає...»	280
«Моє життя, мій Києве, прощай!»	282
«Москва. Столиця. В сотню лиць...»	283
«Ти тінь, ти притінь, смерк і довгий гуд...»	284
«Терпи, терпи — терпець тебе шліфує...»	285
«Довкола стовбура кружляємо...»	286
«Ковчег твій — це похмурий саркофаг...»	288
«Усевитончуваний зойк...»	289
«А ти все мовчиш і мовчиш, і мовчиш.»	290
«Скучив за степом, скучив за лугом...»	291
«І знов Господь мене не остеріг...»	292
«В мені уже народжується Бог...»	293
«Як добре те, що смерти не боюсь я...»	294
«Верни до мене, пам'яте моя!»	295